

วิถีชุมชนบ้านมะเฟืองผ่านคัมภีร์ใบลานและศิลปกรรมกระจก ในลิมวัดมณีจันทร์

THE WAY OF LIFE OF BAN MAPHUENG THROUGH THE PALM LEAF SCRIPTURES AND FINE ART GLASS IN WAT MENECHAN

พระครูศรีปัญญาวิกรม¹, ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ², ไฉ ชีรัมย์³

Phrakrusripanyavikorn¹, Chayaporn Sukprasert², Wai Chueram³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์¹⁻³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buriram Buddhist College¹⁻³

E-mail: phrakrusripan@hotmail.com

ได้รับบทความ: 12 มีนาคม 2563; แก้ไขบทความ: 2 เมษายน 2563; ตอบรับตีพิมพ์: 18 เมษายน 2563

Received: March 12, 2020; Revised: April 2, 2020; Accepted: April 18, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์วิถีชุมชนบ้านมะเฟืองผ่านคัมภีร์ใบลานและศิลปกรรมกระจกบนผนังของวัดมณีจันทร์ ตำบลมะเฟือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ จากการสำรวจพบว่า ชุมชนบ้านมะเฟือง ตั้งอยู่ที่ หมู่ 1 ตำบลมะเฟือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เป็นชุมชนโบราณ มีสถานะเป็นเมืองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นตำบลในสมัยรัชกาลที่ 5 สืบทอดวิถีชีวิตชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน วิถีชุมชนสะท้อนได้จากร่องรอยของคัมภีร์ใบลาน และศิลปกรรมกระจกบนผนังกระจกของลิม คัมภีร์ใบลานที่พบ มีอยู่ 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) ล่องรัก 2) ล่องชาด 3) ขาดทึบ 4) ลานดิบ 5) รักทึบ และ 6) ทองทึบ ภาษาที่ใช้ เป็นภาษาบาลีไทยอีสาน ส่วนอักษร เป็นอักษรธรรมอีสานทั้งหมด เมื่อศึกษารายละเอียดในใบลานทั้งหมดพบว่า มีบันทึกเรื่องราวต่างๆ หลากหลาย มีตั้งแต่เรื่องเดียว ผูกเดียว กระทั่งเรื่องเดียว 17 ผูก แยกประเภทได้จำนวน 31 เรื่อง มีตั้งแต่คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก เทศน์อาณานิสงส์ต่างๆ บทสวดมนต์ ตำราหมอตำราไวยากรณ์ เรื่องราวต่างๆ ในใบลานที่คนเฒ่าคนแก่ในอดีตจาร และเก็บรักษาไว้ สะท้อนให้เห็นแนวโน้ม และความสนใจของชุมชนในท้องถิ่นบ้านมะเฟือง อำเภอยางชุมน้อย ว่ามีแนวโน้มและสนใจพระพุทธศาสนาในหลายมิติ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์และของคนในชุมชน ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางหล่อหลอมให้เกิดความดีงามต่างๆ ผ่านความเชื่อ และพิธีกรรม โดยถูกนำมาสะท้อนผ่านศิลปกรรมกระจกร่วมสมัยอีกครั้ง

คำสำคัญ : วิถีชุมชน, คัมภีร์ใบลาน, บ้านมะเฟือง

Abstract

This article focuses on The Way of Life of Maphueng through the old Text and Fine Art Glass in Wat Meneechan, Ban Maphueng, Putthaisong district, Buriram Province. The result of survey can be concluded that:- Ban Mafueang was located at Moo 1, Mafuang Subdistrict, Phutthaisong District, Buriram Province. It was an ancient community and has been a city since the reign of King Rama 1, later changed to a district during the reign of King Rama 4, inherited the community lifestyle to the present day. the ways of community can be reflected from the scriptures of the palm leaf scripture and the fine art on the glass wall of Sim. The Palm leaf Scriptures in Wat Maneechan have 6 characters, called in Thai, there are 1) Longrak, 2) Longchad 3) Chadtuep 4) Landib, 5) Raktuep, and 6) Tongtuep. All of them were written by Aksorntham Letters and Pali-Esarn language and were kept in Sim or the temple. The stories recorded in the texts are about Buddhist Cannon, Folk tales, Jataka Stories, Various sermons, Mantra-prayer, Fortune Teller, and Pali-grammar texts, 31 stories in conclude. The stories were written and kept in Sim or the Temple represent the trend and attention of local people at Ban Maphueng, Pudthaisong district, Buriram Province. The trend and attention of them focused on Buddhist teaching, Buddhist ritual, Buddhist mantra-prayer, local tradition based on Buddhism and local beliefs. In addition, the trend and attention linked to The Glass Art that were created on the walls of four sides of Sim or the temple.

Keywords : The way of life, The Palm leaf Scriptures, Ban Maphueng

บทนำ

จังหวัดบุรีรัมย์มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่ถือเป็นมรดกของชาติกระจัดกระจายอยู่ตามท้องที่ในแต่ละอำเภอ เฉพาะอย่างยิ่งอำเภอนางรอง (เช่น วัดสิมวัดขุนก้อง, วัดถนนหัก, วัดกลาง เป็นต้น) อำเภอเฉลิมพระเกียรติ (เช่น พนมรุ้ง, วัดเขาพระอังคาร เป็นต้น) ประโคนชัย (เช่น ปราสาทเมืองต่ำ เป็นต้น) และพุทไธสง (เช่น สิมวัดบรมคงคา, วัดพระเจ้าใหญ่, วัดบวร เป็นต้น) ซึ่งถือว่าเคยดำรงฐานะเป็นเมืองโบราณ ภายหลังกาลเวลาผ่านไป สถานะความเป็นเมืองก็ถูกลดฐานะลงกลายเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นตรงต่อจังหวัด แต่ถึงกระนั้น ความเป็นเมืองโบราณ ย่อม

มีโบราณวัตถุ โบราณสถานหลงเหลืออยู่ เป็นมรดกของชาติ และยังคงมีความสำคัญร่าเริงถึงปัจจุบัน

ช่วงปีพุทธศักราช 2559-2561 ได้มีโอกาสสำรวจโบราณสถาน และโบราณวัตถุ โดยเฉพาะที่เป็นศาสนสถานในจังหวัดบุรีรัมย์หลายแห่ง พบว่า มีวัดเก่าแก่มากที่มีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไปหลายวัด โดยในจำนวนนี้ เฉพาะที่มีอายุตั้งแต่ 200 ปีขึ้นไป มีจำนวนถึง 24 วัด และในจำนวน 24 วัดนี้ มีวัดอายุ 300 ปีขึ้นไปจำนวน 7 วัด และ 400 ปีขึ้นไปอีกจำนวน 2 วัด (สำรวจ และวิเคราะห์โดยอาศัยฐานข้อมูลจากทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยผู้เขียน และทำการเผยแพร่ข้อมูลเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2560) เมื่อศึกษาลงไปในรายละเอียด ยิ่งทำให้เห็นว่า วัดเก่าแก่มากหลายที่พบในจังหวัดบุรีรัมย์ บางส่วนมีคัมภีร์ใบลานเก็บรักษาไว้เป็นจำนวนมาก บางแห่งถูกเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกัน ก็มีอีกหลายแห่ง ขาดการดูแลรักษา ซึ่งอาจจะต้องมีการวางแผน

เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2560 และวันที่ 21 พฤษภาคม 2560 ได้มีโอกาสลงพื้นที่สำรวจวัดเก่าแก่มากในอำเภอพุทไธสง จำนวน 3 วัด ประกอบด้วยวัดบวร บ้านบุ่งเบา, วัดบรมคงคา บ้านหนองแวง, และวัดมณีจันทร์ บ้านมะเฟือง เบื้องต้นได้ทำการสำรวจรายละเอียดใบลานแต่ละผูก จากนั้นก็บันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น พร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ พร้อมทั้งมอบให้คณะกรรมการวัด และผู้เกี่ยวข้องได้เก็บรักษาไว้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าสืบต่อไป

บทความนี้ บทความนี้มุ่งวิเคราะห์วิถีชุมชนบ้านมะเฟืองผ่านคัมภีร์ใบลานและศิลปกรรมกระจกบนผนังของวัดมณีจันทร์ สาเหตุที่นำเสนอเฉพาะวัดแห่งนี้ด้วยมีปัจจัยหลายประการ แรกสุดคือวัด และชุมชนมีความเข้มแข็ง และเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานเหล่านี้ไว้เป็นอย่างดี ทำให้ตัวคัมภีร์มีความสมบูรณ์ และสามารถใช้อ้างอิงสำหรับผู้ใดต่อการศึกษาในโอกาสข้างหน้าต่อไปได้เป็นอย่างดีประการต่อมา ในชุมชนบ้านมะเฟืองมีสถานที่ได้รับการอนุรักษ์ ต่อมา มีการบูรณะ และสร้างสรรค์ศิลปะกระจกที่ผนังด้านนอกของสิม สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนานได้ดี

ภาพที่ 1 การทำงานสำรวจคัมภีร์ใบลานในสิมวัดมณีจันทร์

บริบทความเป็นมาของชุมชน

1. ชุมชนบ้านมะเฟือง

ชุมชนบ้านมะเฟือง ปัจจุบันมีสถานะเป็นตำบล แบ่งเขตการปกครองเป็น 13 หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,606 หลังคาเรือน (ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, “ตำบลมะเฟือง”: <http://burirum.kapook.com/>) ขึ้นกับอำเภอพุทไธสง ตัวชุมชนตั้งทิศตะวันออกของเมืองพุทไธสง ซึ่งตัวเมืองพุทไธสงเองก็มีประวัติความเป็นมายาวนาน สันนิษฐานว่าสร้างมา 3,000 ปีแล้ว (วิกิพีเดีย, “อำเภอพุทไธสง”: <https://th.wikipedia.org/wiki/>) จึงได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มเมืองโบราณของภาคอีสานลุ่มแม่น้ำมูล-แม่น้ำชีที่มีประวัติอารยธรรมสืบทอดกันมายาวนาน ในส่วนของชุมชนบ้านมะเฟือง เดิมก็เป็นหัวเมืองเก่า มีคำขวัญประจำตำบลว่า “ตำบลมะเฟืองเมืองสร้างสรรค์ มหัศจรรย์พระเจ้าใหญ่ สุดสวยผ้าไหมไทย กราบไหว้หลวงปู่งค์ เทิดดำรงพระยาเสนาฯ ปวงประชาศุขดี ถิ่นที่มีวัฒนธรรม เลิศล้ำล้ำน้ำมูล” (องค์การบริหารส่วนตำบลมะเฟือง, “คำขวัญประจำตำบล”: <http://www.mafueang.go.th/index.php/>)

2. วัดมณีจันทร์

วัดมณีจันทร์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัดมหานิกาย ตามทะเบียนวัดระบุว่าประกาศตั้งวัดเมื่อปี 2456 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2474 มีสถานเป็นวัดราษฎร์ (“รายงานทะเบียนวัด จังหวัดบุรีรัมย์” <http://www.onab.go.th/wp-content/uploads/>) ศาสนสถานที่สำคัญภายในวัดปัจจุบันที่เหลือเป็นมรดกอันทรงคุณค่าของชุมชน ก็คือตัวสิม ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะ คือเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน เกิดขึ้นจากฝีมือชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้น โดยการขุดดินภายในวัดมาเผาทำเป็นอิฐ และขนทรายจากแม่น้ำมูล มาผสมกับน้ำยาของต้นไม้ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ยางบง” มาก่อ และฉาบ ขุดเอาดินเหนียวมาเผาทำเป็นกระเบื้องมุงหลังคา เรียกว่ากระเบื้องดินขอ เป็นอุโบสถมหาอุดตามคตินิยมสมัยนั้นตัวสิมได้รับการบูรณะมาไม่น้อยกว่า 3 ครั้งครั้งหลังสุดเมื่อ พ.ศ.2549 มีการเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา มีการกระเทาะผนังปูนเดิมซึ่งถูกเกลือกจากดินกีดเซาะจนผุกร่อน แล้วฉาบด้วยปูนใหม่ และใช้กระจกสีประดับประดาเป็นเรื่องราวต่างๆ โดยใช้เทคนิคทางด้านศิลปะ ทำให้เกิดการผสมผสานของแสงที่ตกกระทบ สะท้อนสู่สายตาแก่ผู้มาเยือนได้อย่างลงตัว

เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดผ่านศิลปะกระจกสี ประกอบด้วย ด้านหน้าอุโบสถ เป็นเรื่องราวจากวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เป็นความเชื่อพื้นฐานของคนอีสานคือพระมาลัยโปรดสัตว์ ด้านทิศใต้ เป็นประวัติท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าของชุมชน ด้านหลังของอุโบสถเกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ส่วนทางด้านทิศเหนือ เป็นเหตุการณ์สำคัญๆ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชาวอำเภอพุทไธสง

3. การดำเนินการสำรวจ

ผู้เขียนได้ลงสำรวจวัดมณีจันทร์ 2 ครั้ง ในระยะเวลา แตกต่างกันดังนี้ ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2561 การสำรวจครั้งนี้ ได้อาศัยพระมหาสาพร จารุโณโม เลขาณูการเจ้าคณะอำเภอพุทธไธสง ทำหน้าที่ประสานกับทางวัด และนำพาสำรวจ เจตนาแรก ต้องการศึกษาเพียงสถาปัตยกรรม “สิม” อีสานเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อเข้าไปในตัวอุโบสถ กลับพบว่า มีคัมภีร์ใบลาน ถูกเก็บรักษาไว้ในตู้ภายในอุโบสถ จำนวน 2 ตู้ ตัวคัมภีร์ได้รับการห่อผ้า และมัดไว้เป็นอย่างดี ทั้งยังไม่มีร่องรอยของการสำรวจบันทึก และทำสัญลักษณ์ใดๆ ไว้

ภาพที่ 2 อักษรธรรมที่ใช้จารึกในใบลาน

ครั้งที่ 2 วันที่ 21 พฤษภาคม 2561 คณะผู้เขียนได้ลงพื้นที่ เบื้องต้นได้ทำการสำรวจรายละเอียดใบลานแต่ละผูก จากนั้นก็บันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น พร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ พร้อมทั้งมอบให้คณะกรรมการวัด และผู้เกี่ยวข้องได้เก็บรักษาไว้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าสืบต่อไป

ภาพที่ 3 สภาพใบลานที่ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี แต่ยังไม่มีการสำรวจ

ผลการสำรวจคัมภีร์ใบลาน

ผลการสำรวจคัมภีร์ใบลานวัดมณีจันทร์ ต.มะเฟือง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ พบใบลานจารเรื่องราวต่างๆ จำนวนทั้งสิ้น 31 เรื่อง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการสำรวจคัมภีร์ใบลานวัดมณีจันทร์

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	จำนวน/ ผูก	อักษร	ภาษา	ลักษณะ ลาน	หมายเหตุ
1	พระกิตติ-พระพาน	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องรัก	
2	สังฆมณฑล	5	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องรัก	
3	ภิกขุปาฏิโมกข์	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องรัก	
4	ครุธรรม	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องชาด	
5	ท้าวสุริยวงศ์	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ชาดทิบ	
6	8 4 0 0 0 พระ ธรรมชั้น	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องชาด	
7	มูลนิพพาน	2	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
8	พระธรรม 3 ไตร	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องรัก	
9	อ ๑ นี ส ง ส พระไตรปิฎก	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ล่องชาด	
10	ฉลองพระเจ้า	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
11	सानเตมี	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
12	สองดุก	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
13	สองสัพพทาน	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
14	จันทมาส	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
15	พระสัทธัมม	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
16	สิบสองตำนาน	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
17	ฉลองบังสุกุล	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
18	คาถาอุณหิส	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
19	กัจจายนมูล	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
20	ตำราหมอดู	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
21	สองหด	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	

22	เทศน์บาร์มี	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
23	เวสสันดรชาดก	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลองชาด	
24	เวสสันดรชาดก	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ชาดทึบ	
25	ฉลองทาน	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	รักทึบ	
26	มัทรี	2	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
27	พระเจ้าแทนคำ น้ำนม	17	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลองทึบ	
28	สัตตปกรณากิ ธรรม	1/5 ผูก	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ทองทึบ	
29	สัตตปกรณากิ ธรรม	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลานดิบ	
30	สัตตปกรณากิ ธรรม	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลองชาด	
31	ย่าสอนหลาน	1	ธรรม	บาลีไทยอีสาน	ลองชาด	

วิเคราะห์วิถีชุมชนบ้านมะเฟืองผ่านคัมภีร์ใบลาน

จากเรื่องราวต่างๆ ในใบลานที่คนเฒ่าคนแก่ในอดีตจาร และเก็บรักษาไว้ ผนวกกับศิลปะ
กระจกสีที่ติดรอบผนังอุโบสถทั้ง 4 ทิศ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ศรัทธา และความสนใจของชุมชนใน
ท้องถิ่นบ้านมะเฟือง อำเภอพุทไธสง สรุปในภาพรวมได้ดังนี้

1. วิถีชีวิตพระสงฆ์

หากพิจารณาเนื้อหาในคัมภีร์ใบลานทั้ง 31 เรื่อง ที่ค้นพบในอุโบสถวัดมณีจันทร์ จะเห็น
ได้ชัดว่า มีทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ โดยเฉพาะในส่วนปริยัติ ได้แก่การศึกษา
เล่าเรียน เช่น มูลกัจจายน์, ลิบสองตำนาน, ภิกษุปาฏิโมกข์, พระสัทธรรม, สัตตปกรณากิธรรม เป็น
ต้น ซึ่งบางคัมภีร์เป็นตำราเรียนบาลี, บ้างก็เป็นบทสวดมนต์ทั่วไป, บ้างเป็นบทสวดมนต์ที่ใช้ใน
เฉพาะงาน, บ้างเป็นบทเทศนาสั่งสอนประชาชนทั่วไป เช่น พระเจ้าแทนคำน้ำนม, ฉลองทาน, ฉลอง
บังสกุล, เทศน์บาร์มี, สองตูก (ฉลองอัฐิ), สองสัพพทาน, ฉลองพระเจ้า, อาณิสสพระไตรปิฎก, สานเต
มีย เป็นต้น ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้ ถือเป็นตำราให้ภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเล่าเรียน
พื้นฐานที่สุดกับบทสวดลิบสองตำนาน, อภิธรรม 7 คัมภีร์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีศพ ถือเป็นกิจ
เบื้องต้นที่ผู้บวชใหม่ต้องเล่าเรียน และถือเป็นเรื่องสำคัญมาก

ผู้เขียนจำได้ว่า เมื่อครั้งบวชใหม่ๆ พระอุปัชฌาย์ หรือครูอาจารย์จะเข้มงวดเรื่อง “ท่องบ่นสาธยาย” มาก ถึงขนาดว่า ภาคค่ำ พระภิกษุ-สามเณรในวัด จะต้องท่องเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ให้ได้ในแต่ละวัน จะกำหนดกฎเกณฑ์ห้ามขึ้นห้องนอนก่อน 3 ทุ่ม แม้ในยามไปเจริญพระพุทธมนต์ในบ้าน ผู้ที่ไม่ได้มนต์ก็จะถูกเพ่งเล็งจากชาวบ้าน ยิ่งบวชนานๆ สวดมนต์พื้นฐานยังไม่ได้ หรือได้ไม่ครบ ก็จะมีคำพูดกระทบ หรือเปรียบเปรยให้เกิดความละอาย จุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้เร่งชวนช่วยทำหน้าที่ความเป็นพระสงฆ์ให้สมบูรณ์ ขณะที่ผู้บวชระยะยาว ก็จะเริ่มชวนช่วยศึกษาเล่าเรียนให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อเป็นที่เจริญศรัทธา และเป็นที่พึ่งของประชาชนในชุมชน

จากหลักฐานคัมภีร์ใบลานที่พบ แสดงให้เห็นว่า มีการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลี โดยใช้ตำรามูลกัจจายน์ ซึ่งถือเป็นไวยากรณ์ดั้งเดิมก่อนที่จะมีการหันมาใช้ตำราไวยากรณ์ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เรียบเรียงขึ้นใหม่

2. วิถีชีวิตชุมชนบ้านมะเฟือง

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ มีวรรณกรรมที่ถือเป็นปรัชญาชีวิต สร้างอุดมคติทางด้านศีลธรรม เพื่อขัดเกลาคนในชุมชน ผ่านปฐาตายาย เช่น วรรณกรรมยาสอนหลาน ซึ่งถือเป็นเพชรเม็ดหนึ่งของปรัชญาอีสานว่าด้วยการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม, พระกิต-พระพาน เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ได้รับอิทธิพลมาจากมหาภารตะ, ท้าวสุริยวงศ์, จันทมาส ซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอยู่ในชุดปัญญาสชาดกที่ได้รับความนิยม เพราะมีหลายฉบับ คือ ฉบับภาคกลาง ฉบับล้านนา ฉบับภาคใต้ และฉบับอีสาน, เวสสันดรชาดก, มัทรี เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า เฉพาะเรื่องพระเจ้าแทนค่าน้ำนม พบมีจำนวนมากเป็นพิเศษกว่าเรื่องอื่นๆ คือ มีจำนวนทั้งสิ้น 17 ผูก สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะการตอบแทนคุณมารดา การเทศน์อ่านสวดเรื่องนี้จึงเป็นที่นิยม

3. ความเชื่อทางโหราศาสตร์

จากหลักฐานที่พบในตู้สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนบ้านมะเฟือง ก็ยังให้ความเชื่อถือในเรื่องของโหราศาสตร์ เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของตำราหมอดูที่พบ มักเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่ฤกษ์ยามยามดีในการปลูกบ้าน ปลูกเรือน การเดินทาง การที่เป็นมงคลต่างๆ แม้กระทั่งเพาะปลูก หรือการทำเกษตรกรรมของชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นว่า แม้คนในชุมชนจะนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังพึ่งพาด้านโหราศาสตร์ในการดำเนินชีวิต ร่องรอยดังกล่าวนี้ ยังมีปรากฏให้เห็นตราบเท่าปัจจุบัน

4. ภาษาคัมภีร์กับภาษาของชุมชน

จากหลักฐานของคัมภีร์ใบลานที่พบทั้งหมด 31 เรื่อง เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องราวในคัมภีร์ทั้งหมด ล้วนจารึกด้วยอักษรธรรม และภาษาบาลีไทยอีสาน ต่างจากที่อื่นๆ ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน เช่น วัดบรมคงคา บ้านหนองแวง วัดบวร บ้านบุงเบา ซึ่งพบทั้งอักษรธรรม และอักษรขอม สะท้อนให้เห็น

พื้นฐานดั้งเดิมของคณในชุมชนได้ว่า เป็นคณไทย-ลาว ภาษาทีใช้ในการจารึกลงในคัมภีร์ใบลานจึงเป็น ภาษาไทยอีสานด้วย ส่วนบาลีนั้น ถือว่าเป็นภาษาทีใช้จารึกคำสอนในทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว วรรณกรรมต่างๆ เนื่องด้วยภาษาบาลี จึงทำให้ภาษาบาลียังคงมีอิทธิพลต่อชุมชน ทั้งในส่วนของวัด ปราชญ์ชุมชน รวมถึงอุบาสก-อุบาสิกาทีอยู่ในชุมชนด้วย

วิเคราะห์วิถีชุมชนผ่านศิลปกรรมกระจกร่วมสมัย

ศิลปกรรมกระจกในที่นี้ หมายถึง เป็นศิลปร่วมสมัยทีได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่เมื่อคราวบูรณะ สิม (อุโบสถ) ล่าสุด คือ โดยดำเนินการระหว่าง พ.ศ.2549-2552 รวมระยะเวลา 4 ปี (อัศวิญญ์ หวาน จริง, 2556) โดยอาศัยศรัทธาจากชุมชนให้ความสนับสนุนด้านงบประมาณ มีผู้ช่วยศาสตราจารย์อัศ วิญญ์ หวานจริง คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายอุดม หวานจริง เป็นศิลปินหลัก โดย งานศิลปกรรมครั้งนี้ ได้รับแรงบันดาลใจจากวัดเชียงของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตัวศิลปกรรมกระจกบนผนังรอบนอกสิมวัดมณีจันทร์มี 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านหน้า (ตะวันออก) ด้านหลัง (ตะวันตก) ด้านทิศเหนือ และด้านทิศใต้ โดยมีเนื้อหาทั้งสี่ด้านสรุป ดังนี้

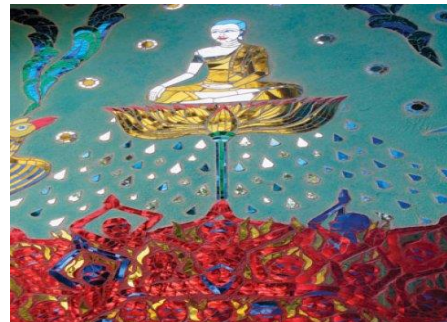
1. ด้านหน้า (ทิศตะวันออก)

เป็นเรื่อง “พระมาลัย” ซึ่งถือเป็นเรื่องราวทีสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณกรรมทาง พระพุทธศาสนา เรื่องพระมาลัย และยังสามารเชื่อมโยงไปถึงประเพณีบุญผะเหวด ซึ่งมักจะมีการยก เรื่องราวของพระมาลัยมาเทศนาสั่งสอนให้คณได้รู้จักบาป-บุญ, คุณ-โทษ อันถือเป็นคำสอนพื้นฐานที สำคัญของพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับหลักฐานคัมภีร์ใบลานทีพบในสิมวัดมณีจันทร์ ซึ่งมีเรื่องราว เกี่ยวกับบริบทของการเทศน์มหาชาติอยู่อย่างน้อย 3 เรื่อง ได้แก่ มัทรี, เวสสันดรชาดก, สานเทมีย

ภาพที 4 ด้านหน้าสิม เล่าเรื่องพระมาลัย

ภาพที่ 5 พระมาลัยเยี่ยมเมืองนรก และกลับมาสั่งสอนให้ประชาชนตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

เนื้อหา นำมาจากวรรณกรรม 3 เรื่อง คือ พระมาลัยคำหลวง พระมาลัยกลอนสวด และมาลัยเทววัตถุแปล แบ่งออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคท่องนรก ท่องแดนมนุษย์ ท่องแดนสวรรค์ และท่องแดนศาสนาพระศรีอารีย์ ถือเป็นวรรณกรรมเรื่องเอก และได้รับการถ่ายทอดจนกลายเป็นหนึ่งในฮีต 12 ของอีสาน

2. ด้านทิศใต้

เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างเมือง สร้างวัด (อศวิณีย์ หวานจริง, 2556) แสดงเรื่องราวที่มาของการสร้างหมู่บ้าน สร้างวัด ในส่วนนี้ ถือเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน แต่ไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับคัมภีร์ไบเบิลที่ค้นพบภายในสิม กระนั้นก็ยังสะท้อนให้เห็นวิถีชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม ชุมชนร่วมกันสร้างวัด ขณะเดียวกัน วัดก็สร้างความรักความสามัคคีให้เป็นปึกแผ่น ถือเป็นแบบแผนที่ยึดถือมาตราบเท่าปัจจุบัน แม้กรณีของการบูรณะสิม และการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม กระเจกภายในวัด ก็ได้อาศัยแรงศรัทธาของชุมชนสนับสนุนด้านการงบประมาณ กระทั่งสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ภาพที่ 6 การสร้างเมือง สร้างวัด เล่าเรื่องสภาพความเป็นจริงของชุมชนบ้านมะเฟือง วัดมณีจันทร์

ภาพ: การสร้างเมือง สร้างวัด เล่าเรื่องสภาพความเป็นจริงของชุมชนบ้านมะเฟือง วัดมณีจันทร์

3. ด้านทิศเหนือ

เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีเมืองพุทธโธสง หลัก ๆ ประกอบไปด้วย ประเพณีทอดกฐิน ยกช่อฟ้า ประเพณีไหว้ศาลเจ้าพ่อมะเฟือง ที่เหลือนอกจากนั้น ก็เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคติความเชื่อของคนในชุมชนในมิติต่างๆ สอดคล้องกับหลักฐานคัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ในสม ซึ่งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องในลักษณะดังกล่าวรวมอยู่ด้วย เช่น เทศน์อาณิสส และเทศน์ฉลองงานต่างๆ , ตำราหมอดู เป็นต้น

ภาพที่ 7 ฉลองอุโบสถ และงานบุญประเพณีที่สำคัญของชุมชน สะท้อนชีวิตที่ถูกหล่อหลอมด้วยพระพุทธศาสนา

4. ด้านหลัง (ทิศตะวันตก)

เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เฉพาะอย่างยิ่ง พระราชนิธิยกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในส่วนนี้สะท้อนความจงรักภักดีของชุมชนที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นเรื่องราวสมัยที่ไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับคัมภีร์ใบลานที่ถูกเก็บรักษาไว้

ภาพที่ 8 เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า

สรุป

คัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ในสิมวัดมณีจันทร์ ต.มะเฟือง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ มีจำนวนทั้งสิ้น 31 เรื่อง อาจจัดเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์โดยตรง กลุ่มที่ 2 เกี่ยวข้องกับชาวบ้านหรือชุมชน

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ มีทั้งส่วนที่เป็นเรื่องกิจวัตรทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การท่องบ่นสวดมนต์ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ซึ่งถือเป็นเบื้องต้น หรือพื้นฐานของผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา ส่วนที่เป็นเรื่องระยะยาว ได้แก่ การศึกษาบาลี ซึ่งในจำนวน 31 เรื่องที่พบ มีคัมภีร์กัจจายนมูล เป็นตำราไวยากรณ์บาลีเก่าที่ใช้ศึกษาเล่าเรียนมาแต่เดิม กระทั่งเรื่องเทศน์อาณิสสในงานพิธีต่างๆ ทั้งที่เป็นงานมงคล และอวมงคล

กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านหรือชุมชน โดยตรงได้แก่ ตำราหมอดู สะท้อนให้เห็นถึงวิถีของชุมชนที่มีความเชื่อในเรื่องฤกษ์ดี-ยามดี ในการประกอบกิจการงานต่างๆ ตั้งแต่ปลูกบ้าน ปลูกเรือน การเดินทาง การลงไร่ลงนา เป็นต้น ความเชื่อในลักษณะนี้ อาจได้มาจากพระสงฆ์ในวัด หรือจากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน มีการยึดถือสืบทอดกันมาตราบเท่าปัจจุบัน

ที่สามารถอนุมานได้จากหลักฐานเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์เกี่ยวกับเรื่องเทศน์อาณิสส และเทศน์ฉลองในงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมงคล และอวมงคล สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชุมชนที่ยึดมั่นอยู่ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาตั้งต้นแต่ทาน ศีล และภาวนา

นอกจากนั้น เมื่อเชื่อมโยงหลักฐานในคัมภีร์ใบลานที่เก็บรักษาไว้ในสิมกับศิลปกรรม กระเจกที่ได้รับการสร้างสรรค์ระหว่าง พ.ศ.2549-2552 แล้ว พบว่า หลายส่วนมีความเกี่ยวข้องกันอย่างน้อยที่สุดคือภาพสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อ วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีต่อวัด และพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น ศิลปกรรมเล่าเรื่องราวพระมาลัยที่อยู่ด้านหน้าสิม สอดคล้องกับคัมภีร์เวสสันดรชาดก มัทรี และसानเทมีย์ที่เก็บรักษาไว้ นอกจากนี้ในส่วนทางด้านทิศเหนือ ก็มีร่องรอยเล่าเรื่องราวประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชนโดยเฉพาะที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับคัมภีร์เทศน์อาณิสส เทศน์ฉลองในงานมงคล และอวมงคลต่างๆ ด้วย

เอกสารอ้างอิง

อัศวินีย์ หวานจริง. (2556). “สุนทรียะในบริบททางสังคมและผลปรากฏจากสภาวะแวดล้อมของศิลปกรรมกระเจกบนผนังอุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์”, **วารสารวิจิตรศิลป์**: ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน.

รายงานทะเบียนวัด จังหวัดบุรีรัมย์. จาก <http://www.onab.go.th/wp-content/uploads/2016/08/BuriRam-1.pdf>

วิกิพีเดีย, “อำเภอพุทไธสง” จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอพุทไธสง>.

ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, “ตำบลมะเฟือง” จาก <http://burirum.kapook.com/>.

นายบุญเลิศ สานนท์, (21 พฤษภาคม 2560). นักภาษาโบราณเชี่ยวชาญ.

นายบุญเหลือ บุราณสาร, (21 พฤษภาคม 2560). นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ .

องค์การบริหารส่วนตำบลมะเฟือง, “คำขวัญประจำตำบล”: จาก
<http://www.mafueang.go.th/index.php/>

